

UNIVERSIAL DIZAYN ASOSIDAGI TA'LIM (UDL) VA RAQAMLI TA'LIM MUHITI

Ismoil Absalamovich ESHMAMATOV

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim fan va innovasiyalar vazirligining kadrlar malakasini oshirish, ekologiya diplomatiyasi va akademik liseylar faoliyatini o'rganish bo'limi bosh mutaxassi

Annotatsiya. Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim jarayonini yanada moslashuvchan va inklyuziv tashkil etish imkonini bermoqda. Ushbu jarayonda universal dizayn asosidagi ta'lim (Universal Design for Learning – UDL) konsepsiyasi muhim pedagogik yondashuv sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur maqolada UDLning nazariy asoslari, uning raqamli ta'lim muhiti bilan uzviy bog'liqligi hamda turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bo'lgan o'quvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli ta'lim muhitida UDL tamoyillarini qo'llash orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirish masalalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: universal dizayn asosidagi ta'lim (UDL), raqamli ta'lim muhiti, inklyuziv ta'lim, moslashuvchan ta'lim, pedagogik texnologiyalar.

Raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi tubdan o'zgarib, an'anaviy yondashuvlar o'rnini yangi, innovatsion pedagogik modellar egallamoqda. Bugungi kunda ta'lim jarayoni turli qobiliyat, ehtiyoj va o'rganish uslublariga ega bo'lgan o'quvchilarni qamrab olishi zarur. Shu nuqtayi nazardan, universal dizayn asosidagi ta'lim konsepsiyasi ta'limda inklyuzivlikni ta'minlashning samarali vositasi sifatida e'tirof etilmoqda.

UDL yondashuvi raqamli ta'lim muhiti bilan uyg'unlashgan holda o'quvchilar uchun qulay, ochiq va adolatli ta'lim sharoitlarini yaratishga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim olish huquqining to'laqonli amalga oshirilishiga zamin yaratadi.

Raqamli ta'lim muhiti UDL tamoyillarini amaliyotga joriy etishda muhim vosita bo'lib, o'quv materiallarini turli formatlarda taqdim etish imkonini beradi. Masalan, matnli, audio va video resurslardan foydalanish o'quvchilarning individual o'rganish uslublarini hisobga olishga xizmat qiladi. Bu esa axborotni qabul qilishda yuzaga keladigan to'siqlarni kamaytirib, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, raqamli platformalar orqali o'quvchilarga bilim va ko'nikmalarini namoyon etishning turli shakllari taklif etiladi. O'quvchilar topshiriqlarni yozma ishlar, taqdimotlar, videoloyihalar yoki interaktiv mashg'ulotlar orqali bajarish imkoniga ega bo'ladilar. Bunday yondashuv baholash jarayonida adolat va shaffoflikni ta'minlash bilan birga, o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, raqamli ta'lim muhiti o'quvchilarning ta'lim jarayoniga bo'lgan qiziqishi va motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. Gamifikatsiya, moslashuvchan baholash tizimlari va tezkor fikr-mulohaza mexanizmlari o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlab, ularning o'z imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Natijada, UDL yondashuvi asosida tashkil etilgan raqamli ta'lim muhiti inklyuziv, samarali va barqaror ta'lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Universal dizayn asosidagi ta'lim (UDL) tushunchasi

Universal dizayn asosidagi ta'lim (UDL) – bu ta'lim jarayonini barcha o'quvchilar uchun oldindan moslashuvchan tarzda loyihalashga qaratilgan pedagogik yondashuvdir. UDL konsepsiyasi nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ishlab chiqilgan dizayn tamoyillariga asoslanib, keyinchalik barcha o'quvchilar ehtiyojlarini qamrab oluvchi universal modelga aylangan.

UDL uch asosiy tamoyilga tayanadi:

1. Axborotni taqdim etishning turli usullari (multiple means of representation);
2. O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini namoyon etishning turli shakllari (multiple means of action and expression);
3. Motivatsiya va jalb etishni ta'minlashning turli yo'llari (multiple means of engagement).

Mazkur tamoyillar ta'lim jarayonini moslashuvchan va shaxsga yo'naltirilgan qilish imkonini beradi.

UDLning mazkur uch tamoyili o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va o'rganish sur'atlarini hisobga olishga qaratilgan bo'lib, ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan pedagogik to'siqlarni kamaytiradi. Axborotni taqdim etishning turli usullaridan foydalanish o'quvchilarning ma'lumotni qabul qilish imkoniyatlarini kengaytirib, vizual, audial va kinestetik o'rganish uslublarini qo'llab-quvvatlaydi.

Bilim va ko'nikmalarni namoyon etishning turli shakllari esa o'quvchilarga o'zlashtirilgan materialni individual imkoniyatlariga mos ravishda ifodalash imkonini beradi. Bu yozma topshiriqlar, og'zaki chiqishlar, loyiha ishlari yoki raqamli taqdimotlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Natijada baholash jarayoni yanada adolatli va obyektiv bo'lib, o'quvchilarning kuchli tomonlarini namoyon etishga xizmat qiladi.

Motivatsiya va jalb etishni ta'minlashga qaratilgan tamoyil esa o'quvchilarning ta'lim jarayoniga faol ishtirokini rag'batlantiradi. Qiziqarli, interaktiv va mazmunli topshiriqlar o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish, mustaqil o'rganish va o'z imkoniyatlariga ishonchni kuchaytiradi. Shu tariqa UDL tamoyillari asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni inklyuzivlikni ta'minlab, barcha o'quvchilar uchun teng va samarali ta'lim muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Raqamli ta'lim muhiti UDL tamoyillarini samarali amalga oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Onlayn platformalar, multimedia resurslar, interaktiv ilovalar va masofaviy ta'lim texnologiyalari o'quv materiallarini turli formatlarda taqdim etish imkonini beradi. Bu esa vizual, audial va kinestetik o'rganish uslublariga ega bo'lgan o'quvchilar ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli vositalar o'quvchilarga o'z bilimlarini turli shakllarda namoyon etish – yozma ishlar, audio yoki video taqdimotlar, loyiha ishlari orqali ifodalash imkonini beradi. Bu jarayon baholashda adolat va shaffoflikni ta'minlashga yordam beradi.

Bundan tashqari, raqamli ta'lim muhiti o'quvchilarning ta'lim jarayoniga bo'lgan faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Interaktiv topshiriqlar, onlayn muhokamalar va virtual hamkorlik vositalari o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirib, ularni faol ishtirokchi sifatida shakllantiradi. Bu esa UDLning motivatsiya va jalb etishni ta'minlash tamoyiliga to'liq mos keladi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar orqali tezkor fikr-mulohaza va moslashuvchan baholash mexanizmlarini joriy etish imkoniyati mavjud. O'quvchilar o'z

bilim darajasi va rivojlanish jarayoni haqida o'z vaqtida axborot olish orqali kamchiliklarini aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniga ega bo'ladilar. Bu holat o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantirib, ta'lim jarayonining samaradorligini yanada oshiradi.

Natijada, raqamli ta'lim muhiti UDL tamoyillari asosida tashkil etilganda, ta'lim jarayoni inklyuziv, moslashuvchan va barqaror tizimga aylanadi. Bunday muhit har bir o'quvchining ehtiyojlarini inobatga olgan holda teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga xizmat qiladi.

UDL yondashuvi inklyuziv ta'limning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ta'lim jarayonida yuzaga keladigan to'siqlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Ta'lim muhiti oldindan moslashtirilganligi sababli o'quvchilarning individual ehtiyojlariga keyinchalik alohida moslashuvlar kiritish zarurati kamayadi.

Natijada, imkoniyati cheklangan o'quvchilar, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlam vakillari hamda turli madaniy va til muhitidan kelgan o'quvchilar ta'lim jarayonida teng huquqli ishtirok etish imkoniga ega bo'ladilar. Bu esa ta'limda ijtimoiy adolat va tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, bunday ta'lim muhiti o'quvchilar o'rtasida o'zaro hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik madaniyatini shakllantiradi. Turli ehtiyoj va imkoniyatlarga ega bo'lgan o'quvchilarning birgalikda ta'lim olishi ularning ijtimoiy moslashuvini kuchaytirib, jamiyatda faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, inklyuziv yondashuv ta'lim jarayonida individual yutuqlarni e'tirof etish va har bir o'quvchining salohiyatini ochib berishga qaratilgan pedagogik strategiyalarni qo'llashni talab etadi. Bu esa baholash jarayonida shaffoflik va adolatni ta'minlab, o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Natijada, inklyuziv ta'lim nafaqat ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, tenglik va inson huquqlariga hurmat tamoyillarining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Universal dizayn asosidagi ta'lim va raqamli ta'lim muhitining uyg'unligi zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. UDL tamoyillarini raqamli texnologiyalar orqali joriy etish ta'lim jarayonini yanada inklyuziv, moslashuvchan va samarali qiladi. Ushbu yondashuv nafaqat ta'lim sifati va o'quvchilarning akademik natijalarini oshiradi, balki inson huquqlari va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan barqaror ta'lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bois, UDL yondashuvini raqamli ta'lim muhitida izchil va tizimli ravishda tatbiq etish ta'lim sohasida strategik ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon ta'lim dasturlarini qayta ko'rib chiqish, o'quv materiallarini moslashuvchan formatlarda ishlab chiqish hamda raqamli platformalardan samarali foydalanishni talab etadi.

Bundan tashqari, pedagoglarning UDL tamoyillari va raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi. O'qituvchilarning mazkur sohadagi bilim va ko'nikmalarini oshirish orqali ta'lim jarayonida individual yondashuvni kuchaytirish, o'quvchilarning ehtiyojlariga mos pedagogik yechimlarni joriy etish imkoniyati kengayadi.

Natijada, universal dizayn asosidagi ta'lim va raqamli ta'lim muhiti o'zaro uyg'unlashgan holda zamonaviy ta'lim tizimida inklyuzivlikni ta'minlash, teng ta'lim

imkoniyatlarini yaratish va jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi. (2020). *Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risidagi Qonun*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, pp. 1–15.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmon. Toshkent, pp. 1–100.
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. (2021). *Inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar*. Toshkent, pp. 1–48.
4. Abdullayeva, M. A. (2019). Inklyuziv ta'limning pedagogik asoslari. *Pedagogika*, 3, 45–52.
5. Xudoyberdiyev, B. S. (2020). Ta'limda ijtimoiy adolat va teng imkoniyatlar masalalari. *Ta'lim va innovatsiya*, 2, 33–39.